

דף עז

'במועדו ואפילו בשבת, במועדו ואפילו בטומאה...'. על גררין דין דחיית שבת וטומאה בפסח ובתמיד, על מקורות הדינים והצרכות שבגמרא והמסתעף – ע' אבי עזרי (תנינא) פסולי המוקדשין ב, י; ברכת מרדכי ח"ב י; פרקי מועדות ח"א ו (ועתו"י יומא מז. ד"ה במועדו).

'שכן יש בהן צד חמור'. מצינו פירכה כזו בכמה מקומות. וכתבו התוס' (בסנהדרין עג: ד"ה משום) שאיננה פירכה גמורה שהרי חומרת כל אחד מהמלמדים שונה מחברו ואם כן יש לומר 'וכיח' כלפי כל חומרא. ובמקום אחר כתבו התוס' שאין משתמשים בפירכה זו אלא כשיש צד חמור משונה וחריג לכל אחד, אבל בלאו הכי אין זו פירכה כלל, שאם כן לא נוכל ללמוד ב'הצד השוה' בשום מקום (תוס' כתובות לב ד"ה שכן. וכתבו שם ביחס לסוגיתנו שהיתה לגמרא איוו פירכה אחרת ולא חש לפרשה, ובטעם מועט מסתלק לומר שאי אפשר ללמוד מהם. וי"ל שהפירכה המשותפת היא שכן ישנן לפני הדיבור כפירוש ר"ת).
ורבנו תם מפרש 'צד חמור' משותף לשניהם, שכן ישנן לפני הדיבור (וכנראה לא גרסו בגמרא 'תמיד תדיר וכליל פסח שהוא ענוש כרת' (רש"ש; שפת אמת). ויש שגורסים בגמרא עצמה 'שכן ישנן לפני הדיבור' – ע' דק"ס ורבנו חננאל). וכיוצא בזה מפרש רבנו תם במקום אחר (עתוס' וריטב"א כתובות שם. וכן יש מפרשים בגמרא במכות ד: ע' במשך חכמה תבוא כח, נח).

יש אומרים שפורכים בצד חמור' רק כאשר אין בלמוד שום חומר על המלמדים, שהואיל וכל החומרות הם במלמדים בלבד, אין ללמוד כאשר יש בשניהם צד חמור (עפ"י שיטמ"ק כתובות לב בשם רמב"ן ורא"ה). ולכאורה אין בהסבר זה כדי ליישב סוגיתנו, שהרי בשערי חטאת יש חומר שאין בתמיד ופסח, שהן באות על חטא – ע' זבחים ה.

'עודיהו על מצחו מרצה... כהן גדול ביום הכפורים יוכיח שאינו על מצחו ומרצה'. 'מכאן הקשו על הרמב"ם דאית לי' דטומאה דחוי' בצבור, ואית לי' אין עודו על מצחו אינו מרצה, וא"כ קשיא לדידי' כה"ג ביוה"כ יוכיח.

ויש לומר דבציץ כתיב תמיד ובלחם הפנים כתיב תמיד, ואפ"ה קאמר ר' יוסי (מנחות צ"ט:) דאפי' סילק את הישנה שחרית וסידר את החדשה ערבית אין בכך כלום, ואף דלא קיימא לן הכי מ"מ יליף מיני' ר' אמי לענין תלמוד תורה עיי"ש, כלומר דתמיד מתפרש על כל זמן המצוה, והואיל וביוה"כ אין זמן הציץ (בשעת העבודה בבגדי לבן) אין זה חסרון בתמיד, ושפיר מרצה' (מהגר"א נבנצל שליט"א).
ע"ע כמה דרכים נוספות בישוב פסקי הרמב"ם, ביוסף דעת יומא ז:

'מה דם בזריקה אף בשר בזריקה'. יש להוכיח מהסוגיא במנחות (כא:): שדין זה אינו אמור בכל הנקטרין כגון במנחות, והכתוב שלמדו ממנו דין זה, מדבר באברי העולה (עפ"י חזון איש יז, כג, ב).
וע' זבחים סד: גבי הקטרת עולת העוף – ר' זורקו על גבי האישים. ואולם במנחת חינוך (קטו, כז) כתב שנראה לו ברור שאגב גררא נקט, ואין מצוה בעוף בזריקה כיון שגם מתן דם העולה בעוף אינו בזריקה אלא במיצוי. וגם לפי מה שהוכיח החו"א ממנחות מבואר שבעולת העוף אין דין זריקה. ואולם אימורי שאר קרבנות בהמה – בזריקה (וכ"כ הרמב"ם מעשה הקרבנות ז, א ב).

ויש להעיר שמצינו שימוש בלשון 'זריקה' גם במנחות; ברמב"ם פסוה"מ יג, ו [זבזריקתו על האש] ושם טז, ז [בשעת זריקתן]. והכס"מ הגיה: הקטרתן]. אך אין זה דין זריקה מעל האויר דוקא. ומכל מקום אפשר שבפעולת הזריקה לבד, כלומר התינה על האש – נתקיימה העבודה דומיא דזריקת דמים – כן כתבו כמה אחרונים. ע' יפה עינים מנחות ט כו; אבן האול מעשה הקרבנות ו; קהלות יעקב מנחות ה; שלמי שמעון שם כח.

ענינים וטעמים

יעשית עלתיך הבשר והדם על מזבח ה' אלקיך. במסכת זבחים קד ע"א למדו מכאן את הקשר ההדוק שבין שתי הפעולות האלה – בין זריקת הדם לבין זריקת האברים; הן דומות בצורתן החיצונית, והן קשורות במשמעותן ומתנות זו את זו.

על צורת הפעולות אמרו: מה דם בזריקה אף בשר בזריקה; הוה אומר: כדרך שהדם נזרק אל המזבח מרחוק, כן נזרקים האיברים אל אש המזבח, ואויר היה בין כבש למזבח כדי להדגיש את החשיבות של זריקה זו אל האש (ראה לחם-משנה להלכות מעשה הקרבנות פ"ו ה"ד). וכעין זה ביחס למשמעות הפעולות: זריקת הדם וזריקת הבשר מורות על החלטה לעלות ולהתקדם; שתיהן דורשות את פעילות הרצון המוסרי. ושתיהן קשורות במהותן ומתנות זו את זו.

כי הדם הוא הנפש – האישיות הפנימית הפרטית; ואילו הבשר הוא האיברים – מכלול כל הפעולות שרצון האישיות מתבטא בהן; הוא 'בשר', וכשמו כן הוא: שליח הנפש, ה'מבשר' והמבצע את רצונה (עיין פירוש בראשית ב,בא). זריקת הדם דורשת מהנפש לשעבד את הרצון ליעודו: כל הרצון הפנימי יכוון לשאיפת העלייה אל פיסגת המוסר. ואילו זריקת האברים דורשת להוציא את הרצון מן הכוח אל הפועל: כל הפעולות העומדות לרשות הנפש ישתעבדו למטרה להיות לחם אשה לה'; הוה אומר: לפרנס את הקודש עלי אדמות תוך כדי עשיית רצון ה'.

עתה שתי אלה מתנות זו את זו; שהרי כך אמרו, אם אין דם אין בשר, אם אין בשר אין דם. זריקת איברים ללא זריקת דם היא כשרות חיצונית ללא קדושה פנימית; ואילו זריקת דם ללא זריקת איברים היא קדושה פנימית המסתפקת בפנימיות זו; אך אין היא ניכרת בחיים, ואין בה כדי עיצוב המעשים. קירבת ה' המבוקשת בקרבן תימצא רק תוך התאמת החיים הפנימיים והחיצוניים. כשרות חיצונית ללא התמסרות פנימית או כוונה פנימית ללא שעבוד החיים לתורה – לא זו הדרך המובילה אל ה'. רק שמירת מצוות הנובעת מעומק הלב, וכוונת הלב המתבטאת בשמירת מצוות – רק זו הדרך המובילה אל על והנלמדת במקדש התורה. הוה אומר: ועשית עלתיך הבשר והדם על מזבח ה' אלקיך. הקשר שבין שתי הפעולות האלה מתבטא, לשיטת הריטב"א, בהלכה נוספת: לדעתו הכהן הזורק את הדם – הוא המקטיר את האיברים ראה משנה למלך להל' תמידין ומוספים פ"ד ה"ו (מתוך פירוש רש"י"ר הירש ויקרא א,ט).

*

'... אך יש כאן חשיבות מיוחדת גם למושג הציבור, שכן נראה לנו שקרבן שזמנו קבוע יכול להיות מוטל כחובה רק על ציבור; ומכאן, שכל הקרבנות שזמנן קבוע הם קרבנות ציבור. רק הציבור יכול להקריב קרבן במועד קבוע מדי שנה בשנה, כי רק הציבור יהיה קיים תמיד למועד הזה כעת חיה. סוף היחיד למות, כנגד זה 'אין הציבור מתים' (תמורה טו ע"ב), ובאחדות הופעתו הוא נצחי, בן אלמוות. אך בכך הרי הכלל – כפי שהוא מופיע בקרבנות שזמנן קבוע – הוא עדות נאמנה על מעמדו הרוחני-אלוקי של האדם בעל החירות המוסרית, מעמד שהוא למעלה מטומאת מות ולמוות אין שליטה עליו. כי לא הצד הגופני, שיתם במוות, אלא היסוד הרוחני האלוקי של האדם הוא המאחד את הרבים והופך אותם לציבור; בו גם היחיד המבטל עצמו לכלל יחיה לעד במסגרת הכלל; חיו נמשכים גם אחרי מותו הגופני שהרי עדיין קיימים הערכים

ו. הרמב"ם השמיט איסור דג שצלאו בבשר. יש מצדדים שסובר שבריה מותר (עפ"י יש"ש הנ"ל). או שבמקומו ובזמנו אין סכנה בדבר [או שמא לא אמרו אלא על דג ממין מסויים]. ומ"מ המנהג להחמיר (עפ"י שו"ת באר שבע לה; מג"א קעג, א; שו"ת חת"ס יו"ד קב).

דפים עו – עז

קמ. אלו קרבנות באים בטומאה ואינם נאכלים בטומאה, ומה נאכל בטומאה?

קרבנות ציבור שקבוע להם זמן באים בטומאה [הן בטומאת בשר הן בטומאת הגוף, כגון של הכהנים העובדים. וכן אם כלי השרת טמאים].

קרבנות ציבור הנאכלים, באים בטומאה ואינם נאכלים בטומאה (והחלק הנאכל יישרף כדין קדשים שנטמאו). ואלו הן: קרבן העומר, שתי הלחם (הבאתם היינו הנפתם, שאין בהם הקרבה אחרת. תוס'), לחם הפנים, שלמי ציבור (= כבשי עצרת), שעירי הרגלים וראשי חדשים. יוצא מן הכלל הוא קרבן פסח שבא בטומאה ונאכל בטומאה [לטמאי מת ולא לזבים נדות ומצורעים וכד'. צה:]: – שלא בא מתחילתו אלא לאכילה. (ולמדו מן המקראות: במועדו; במועדו; אלה תעשו לה' במועדיכם; וידבר משה את מעדי ה'. וכולם נצרכים, כמפורש בגמרא. וע"ע תוס' סו. תו"ט).

חגיגת חמשה עשר [שנחשבת 'קרבן ציבור' אעפ"י שבעצם היא קרבן היחיד (ע' חגיגה ו.), הואיל ובאה באסיפת חברים ברגל, כפסח. עפ"י יומא נא.], אינה דוחה את הטומאה כשם שאינה דוחה את השבת [ולכך אינה דוחה שבת – מפני שיש לה תשלומין כל שבעה. כ"ה לפי גרסתנו וכ"כ הרמב"ם חגיגה א, ת. ויש טעמים נוספים – ע' לעיל ע: תו"כ אמור פט"ו. ועתוס' ולח"מ שם ותוס' פ. ודעת בן דורתאי היתה שדוחה שבת. עתוס' לעיל ע:]. מבואר בגמרא (עח). שלדעת רבי יוסי אין שתי הלחם באות בטומאה (כאשר אין עמהן כבשים. ערש"י), מפני שסובר טומאה דחוייה היא בציבור הלכך צריך לה ריצוי ציין, והואיל וסובר אין הציין מרצה על אכילות, אם כן שתי הלחם שאין בהן אלא אכילות – אינן באות בטומאה.

א. קרבן ציבור הבא בטומאת הכהנים ולא נטמא הבשר; יש אומרים שנאכל (ע' שיטמ"ק זבחים טז: אות ה ועוד). ויש שכתבו בדעת ראשונים שאינו נאכל, שזריקה בטומאה אינה מתרת הבשר באכילה (ע' טהרת הקדש זבחים טז: חדושי הגר"ז עה"ת בהעלותך ובמנחות טו; חזון איש קדשים ב, ד-ה. וע"ע תורי"ד כאן ומאירי לעיל סו: תוס' יומא ז. ד"ה דם; יש"ש ומהרש"א ורש"ש ב"ק קי).

ב. בספר שפת אמת כתב שכשהפסח בא בטומאה, נראה שצריך למנות הרבה בני אדם על פסח אחד כדי שלא יגיע לכל אחד יותר מכזית, שלא התירה תורה אלא כשיעור אכילה, לא יותר. ובפרט למאן דאמר טומאה דחוייה בציבור. ומ"מ אם אכל יותר מכזית – אינו בכרת. [ולפי"ז נראה למ"ד נשים בראשון רשות, אינן אוכלות מפסח הבא בטומאה].

ג. יש מי שאעפ"י שפסח הבא בטומאה נאכל בטומאה, לא הותר אלא לצורך המצוה, הלכך אם אכלו ממנו אנשים שאין מנויים עליו – עוברים משום אכילת קדשים פסולים. וכן אם נפסל הדם בפסול אחר – שורפים את בשרו מיד [שלא כשאר פסולים בדם שצריך עיבור צורה] מפני שהוא פסול בעצם בגלל טומאתו (עפ"י מקדש דוד כו, ב).

ד. יש מי שחידש שלרבי נתן שאכילת פסחים אינה מעכבת, פסח הבא בטומאה אינו נאכל בטומאה (עפ"י דורש לציון ה ד"ה והנה). ויש חולקים (עפ"י חזו"א קכד לדף עח:).